

KULTURA  
LITERATURA  
IKUSKIZUNAK  
SOZIOLINGUISTIKA

## KULTURA

---

ALBERTO BARANDIARAN

### ZINEMAGILEAK ETA EUSKAL GATAZKA

San Juan bezpera. Nafarroako mendialdeko herri bat, eta ira usaina giroan. Bideberriaren ondoko ermita baten inguruan jendea zientoka, kontent, berritsu, uda hasi berriaren irekiera ofizialaren zain edo. Meza bukatzeaz, denak daude sua noiz piztuko zortziko dantzatu eta udalaren ardoa dastatzeko. Inor gutxi ohartu gabe hurbildu da laguna eta paper sorta jarri du abarren azpian, suak hartu baino lehenxeago. Hamaikagarren zigarroa piztuta urduri begiratu die garrei, irailean errodatzen behar zuen filmearen gidoiaren azken zirriborroa nola jaten duten. Jan dute, bai horixe, eta orain mutikoek salto egi ten duten errauts gori-goria baino ez da urte askotako lana. «Zortea omen zekarrek», dio Joseba Salegik sorgin erritoaz gal-

detzen diotenean. Urte askotan zehar izen ezagunen laguntzaile gisa aritu ondoren, zuzendaria izango da nafarra lehen aldiz.

Bitxiak dira zinegileak. Jende estresatua iruditu zait beti, desoseguan bizi direnak, sormen lanak beste sortzaileak baino gehiago akituko bailituen. Jende arduratua, beren lanak izango duen hurrengo egin ahal izateko derrigorrezkoa den onepena.

Azken honetan estreinatu edo errodatzen hasi direnen artean jakinminenez bete nau Daniel Kalparsororen *A ciegas* filmeak. Bere lanaren nondik norakoak azaltzeko Madrileko prentsari esan zizkionak oso interesgarriak iruditu zitzaizkidan. Terroristak desmitifikatu nahi zituela esan zuen donostiarrak, «hiltzaileak baino ez diren ustezko heroi horiek» dakuskien bezala irudikatu. Zutabegile baten jarrera etorri zitzaidan gogora, kazeta ezagun batean bere helbidea jarri zuenean ETAkoak joan zitezten, bera zain zegoela, pistola eta guzti zuela etxean, eta beldurrik ez zuela batere kakazu koadrila horren aurrean, ez zituztela potroak. Ez nintzen batere harritu gero Veneziako Mostrako ikusleek txistuka jaso zutenean Kalparsororen pelikula.

Izan dira batzuk bortizkeriaren giroa kontatzeko euskal zinemagileek egin dituzten saioak. *Ehun metro*, *Ke arteko egunak* edo *Mikelen heriotza* barne-barnetik abiatu ziren, eta txarrrak ziren hirurak. *A ciegas* txarra den bezala, kanpotik egina izanagatik. *La fuga de Segovia* tajuzkoa zen eta Imanol Uriberen *Días contados* pelikulak ere —ETAko kide baten kezka eta buruhaustea kontatzen zituena— arrakasta izan zuen. Gainera, hemengo *benetako* egoera isladatzen ez zuelako egin zizkieten kritikak erabat arrazoigabeak ziren. Zer dela-eta izan behar du pelikula batek errealitatearekin loturarik? Zeinek esan dezake zein den hemengo *benetako* egoera? Fikzioaz ari gara, ez dokumental historikoez.

Gaia erakargarria da inondik ere, eta aurten izango dugu saiakera gehiago, Helena Taberna nafarrak zeri eta Yoyesen bizitzari koska egingo diolako bere lehen filmean. Montxo Armendarizek berak aurten erantzun behar izan zion, Berlingo Zi-

nemaldian, derrigorrezko galderari: «Noizko euskal gatazkari buruz pelikula bat?». Ez zuen aukera baztertu, baina gaia konplikatua zela eta kontu handiz egin behar zela onartu zuen. Armendariz azkarra da, eta uste dut berak badakiela hemengo giroari buruzko pelikula batek soilik atzerrian izan dezakeela erabateko onespena —gaiari ausardiaz helduko dion edonork jasoko ditu kritikak, alde batekoak zein bestekoak—, eta horretarako ona benetan behar duela izan. Jakin ere badaki ez dagoela aseptiko izaterik, eta moralizatzeko tentazioari ihes egi-tea oso zaila izaten dela. Zantzu bat eman zuen Berlinen. «Niri arrazoiak interesatzen zaizkit, honen guztiaren iturburua». Zerbait darabil buruan beraz Armendarizek.

Ah! San Juango sute batean erre zen gidoia klausurazko mo-  
jei buruzkoa zen.◦

#### PIO CARO BAROJAREN TXANTXA POETIKOA

Duela hiru urte argitaratu zuen Pamiela argitaletxeak libu-  
ruxka harrigarria, poesiaz beterikoa, oso ederra: *Haizegua*,  
Martin Indaburu zugarramurdiarrarena. Isterioa, berez, oso  
erakargarria zen. Pio Caro Barojak aurkezpenean kontatu zue-  
nez, gazte garaian, Berako gazte garai haietan, usu joaten zen  
usoetara, ondoko baserriko mutil batekin. Egun batez hark  
luzatu zizkion bere etxean aurkituriko paper zikin zenbait, be-  
re aitak behiala zirriboratuak. Urte askotako ehiza garaiko  
gora-behera zenbaitsuren ondotik —zenbat basurde, uso edo  
izokin harrapatuak zituen eta non ze giro zegoen usoak igaro  
ziren egunetan...—, euskarazko bertsoak ageri ziren. Hori-  
ek irakurri eta argitaratzeko modukoak iruditu zitzaizkion Caro Ba-  
rojari, eta erdarazko itzulpenarekin argitaratu zituen Pamielak.  
Gogoan dut aurkezpenean ironiko azaldu zela behin baino gehia-  
gotan Julio Caroren anaia, are, probokatzaille samarra ere bai.

Aurkezpenaren ondoko egunetan behin baino gehiagotan  
aritu ginen solasean liburuaz: horrelako poesia joan den mende-  
ko zugarramurdiar baten eskutik aurkikuntza polita zela eta  
interesgarria inondik ere; erakusten zuela dohainak bazitue-

la idazteko, eta, beraz, oso litekeena zela gehiago idatzi izana; gaiaren tratamendua zela-eta, harrigarria zela poesia hura, oso gaur egungo zenbait irudi erabiltzen zituela...

Bernardo Atxagak sumatu omen zuen lehena, garai hartakoa ezin zitekeen klaberren bat irakurri zuenean. Elkarrizketa egitera joan nintzaionean onartu zidan Pio Caro Barojak berak. Bereak ziren bertsoak, erdaraz idatziak, eta egun batez bururatu zitzaion istorioa asmatzea, hau da, Martin Indaburu, semea eta ganbarako kutxan aurkituriko paper zikinak asmatzea. Ekin zion orduan bertsolari zaharren bat bilatzeari euskarazko bertsioa egiteko, garaiak eta fikziozko pertsonaiak — Gasteizko apaiztegian ikasitako gizon eraman handikoa— eskatzen zuen bezala. Lagun batek proposatu zion Eduardo Gil Beraren izena, eta nahiz eta berak nahi zuena ez izan hura, onartu zuen. Zazpi hilabeteren ondotik emaitza ikusi zuenean gus-tatu egin zitzaion eta jokoan Pamielakoak ere ados zeudenez, halaxe argitaratu zen, Martin Indabururi buruzko zehaztasun guztiekin.

Baten bat haserretuko da akaso Caro Barojarekin eta Pamielakoeekin baina berdin dio. Poema liburua goxoa da irakurtzeko bai erdaraz baita euskaraz ere:

Arimen eta usoen / egaldacatzea da / haizien arabera; / badira loriec lucitzen dittuzten / bazalako haiziac, / badira biolletac ere, / urdinchcac ta moratuac, / biñon haizeguarequin / doacie content; / naranja coloreco haizia / arrosai ostuac equentzen daztena. / Epela da ta elduda Españatic / gariyur rin ta ardogustuarequin, / haize alegre ta erochca / belaguietan danzacen dena / ta enamoratu en ezpañac / idortzen dittuena.o

#### ALARDEA: KONTSERBADOREAK MUINEAN

Komunikabideek, hasieratik, gizarteko gaien artean jarri badute ere, Irungo eta Hondarribiko alardeen gatazka kulturako artean paratuko nuke nik, azkenean kultur arazoa delako hor erabakitzen dena. Ezagutzen ditut ondo biak, barne-

tik, eta badakit hondarrean auzia ez dela emakume batzuek desfilatzeko duten eskubidea onartzea ala ez, latzagoa dela ez-baian dagoena, eta, beraz, interesgarriagoa, konplikatuagoa eta sakonagoa. Horregatik, ez dut uste feministen borroka denik. Ez beraiena bakarrik, esan nahi dut.

Bi alarde hauek antzerkiak dira funtsean eta bi eratarata jokatuta daiteke desfilatzen ari delarik. Bat da gogo militar samarra erakusten dutenena —asko, horien artean mando gehienak—. Hau da, lerroak zuzen-zuzen, musika neurrira, eta jenerala, kapitaina edo dena delakoa, jeneral eta kapitain, ondorio guztiekin. Bestea festa herrikoi eta zabala nahi dutenena da, alegia desfilea jaigiroan eta olgetan egiten dutenena, Donostiako danborradakoek edo Iruñeko peñetakoek egin dezaketaren antzekoa. Lepoa egingo nuke lehen kategoria horretan sartzen diren gehienak ez dutela emakumeen parte hartzeari buruz ezertxo ere entzun nahi. Badago puntu bat, beraz, emakumeen desfilatzea defenditzeko.

Garrantzitsuena ez da hori ordea. Irungo eta Hondarribiko herritarren erreakzioa oso esanguratsua izan da: gehiengoak kontra, eta bortizki gainera, arrazoinamendurik gabe, ez bada nagusitasunarena —arrazoirik gabekoen arrazoi maiteena—. Eraso fisikoak gora-behera, gerra psikologikoa etengabekoa izan da urte osoan zehar. Manifestazioak egin dira ugari betiko alardearen alde —emakumeak buru zirela, nahiz eta *putak* eta gisako oihu asko entzun diren gehienetan—, eta beste iritziarik plazaratzera ausartu direnak traidoretzat hartu dira. Ez dira asmakizunak: konpainia askotatik egotzi egin da tradizioz urte asko zeraman jendea, herrietan pertsona oso errespetatuak kupidagabe kritikatzan dira orain —Hondarribiko arrantzaleen kofradiako burua, kasu—, argitaratu dira zerrenda beltzak, eta dei anonimoak ia egunero jasan dituzte zenbait etxetan, bakarrik esateagatik euren ustez alardean deus ez zela aldatzen emakumeak aterata ere. Batzuek irabazi eta guzti egi-ten zuela esatera ausartu dira...

Horixe da, nere ustez, garrantzitsuena. Erreakzioaren tamaina. Garrantzitsuena ez da emakumeak izan direla urrats berri bat eman nahi izan dutenak, matxismoaren arrastorik ere

inoiz azaldu ez duten asko kontra izan direlako hasieratik. Kontua izan da aldaketa ekarri nahi izan dutela ospakizunera, eta aldaketari beti beldur. Herritarrek bazter utzi dute itxurakeria guztia eta diren bezala azaldu dira: arrotzaren aurrean beldurriak, ausarten aurrean koldarrak, berritasunaren aurrean zekenak, eta aniztasunaren aurrean intoleranteak. Horixe baita muinean gure herri hau, kontserbadorea oso (eta inork ez dezala pentsa hori soil-soilik hondarribitarren edo irundarren arazoa dela). Horregatik da garrantzitsua emakumeak alardeetan ateratzea: aldaketak, eboluzioa, gutxiengoaren eskutik datorrelako beti, eta muturreko ederra hartuko dutelako horrela gehiengoaren sakralizazioa ezarri nahi duten horiek.◦

## LITERATURA

---

HARKAITZ CANO

### GASTEIZKO HONDARTZAK

Banator berriz ere, jator bezain sator, literaturak azken hilabeteotan eman duena autopsiatzera.

Uda honetan hondartzan nahiz itzalpean irakurritako sormen-lanen artean, bi ipuin-bilduma azpimarratuko nituzke bereziki, satorrarena egitean datzan ofizio honetan, noizean behin loreak ere komeni direlako. Ezer baino lehen, eta inor haserre ez dadin, estatistiken arabera irakurleek hain gustuko ez duten narrazio laburraren jeneroari diodan kuttuntasun berezia aurrez aitortzen dut. Baina batez ere, biak ala biak aspaldian irakurri ditudan ipuin bildumarik borobilenak iruditu zaizkidalako aipatzen ditut, eta batak besteari deitzen dion ipuin ka-teatuz osaturik daudelako. Bata, Susak argitaraturiko Xabier Montoiaren *Gasteizko hondartzak* liburua da. Idazle gasteiztarrek ez zeukan batere lan erraza *Emakume biboteduna* gogoangarri haren mailari eusten, eta liburu berri honekin —Gastei-